

מן הארכיון ומסמכים נוספים

יגאל ידין על מלחמת העצמאות והשיחות עם המלך עבדאללה

מראיין אבי שליים

מבוא

הריאיון עם יגאל ידין התקיים בביתו בירושלים ב־18 בפברואר 1982, זמן קצר לאחר שפרש מהפוליטיקה וחזר לעבודתו המלאה כפרופסור לארכאולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים. ידין נראה צעיר משישים וחמש שנותיו. הוא היה נמרץ ותקיף ודיבר בביטחון רב ובסמכותיות. כשקבעתי עמו את הריאיון מסרתי לו כיוון כללי על הנושאים שהייתי מעוניין להעלות לפניו. בריאיון עצמו הוא נראה כמי שהתכונן היטב, ומסר לי תשובות מפורטות, לפחות לחלק מן השאלות. ידין קיים עמי עוד שני ראיונות, ב־19 וב־20 באוגוסט 1982. בראיונות אלו רשמתי את הדברים, אך רק הריאיון שנערך ב־18 בפברואר הוקלט.

באותו זמן, בהיותי מרצה במחלקה ליחסים בין־לאומיים באוניברסיטת רדינג באנגליה, שהייתי בשנת שבתון בירושלים וערכתי מחקר על מדיניות הביטחון של מדינת ישראל ב־25 שנותיה הראשונות, ממלחמת העצמאות עד למלחמת יום כיפור. עד שנערך המפגש עם ידין כבר הספקתי לאסוף לא מעט חומר ארכיוני ופיתחתי עניין רב ביחסים המיוחדים שבין ירדן לישראל. רבות מהשאלות שהצגתי לידין נבעו מעניין זה ביחסי ישראל-ירדן. בשנת 1988 פרסמתי ספר שכותרתו: *Collusion Across the Jordan: King Abdullah, the Zionist Movement, and the the Partition of Palestine*. בספר זה ציטטתי באריכות מסוימת מריאיונותי עם ידין, אף־על־פי שהוא דחה את התזה בדבר הברית האילמת בין התנועה הציונית ובין המשפחה ההאשמית כנגד הפלסטינים הלאומנים. הריאיון עוסק בתקופה שמתחילת מלחמת העצמאות ועד ראשית שנות החמישים.

יגאל ידין נולד בירושלים ב־1917 והחל בלימודי הארכאולוגיה באוניברסיטה העברית בשנת 1935. לאחר פרוץ המרד הערבי ב־1936 הוא זנח את לימודיו והצטרף ל'הגנה'. בגיל 26 מונה לראש אגף המבצעים במטה הכללי של 'ההגנה'. יעקב דורי הרמטכ"ל היה חולה במרבית שנת 1948 וידין הוא שניהל את המאמץ המלחמתי נגד צבאות ערב הפולשים. במשך המלחמה היו לידין חילוקי דעות רציניים עם דוד בן־גוריון, ראש הממשלה ושר הביטחון. בסוף המלחמה עמד האלוף ידין בראש המשלחת הצבאית של ישראל לשיחות שביתת־הנשק שנערכו עם מדינות ערב והשתתף בשיחות עם מצרים. בשנת 1949 הוא מונה

יגאל ידן על מלחמת העצמאות והשיחות עם המלך עבדאללה

לראש המטה הכללי ושירת בתפקיד זה שלוש שנים. בשנת 1952 התפטר מצה"ל עקב חילוקי דעות עם בן-גוריון בשאלת התקציב, וחזר ללימודי הארכאולוגיה. הריאיון שלפנינו סוקר מגוון רחב של נושאים בטחוניים, כגון ניהול מלחמת העצמאות, חילוקי דעות עם בן-גוריון, המשא-ומתן לשביתת-הנשק ברודוס, היחסים עם המלך עבדאללה, הציפייה הרבה שהסכמי שביתת-הנשק יובילו לשלום, וההסלמה הצבאית שבאה בעקבות הקיפאון בחזית הדיפלומטית.

הריאיון

שליים: כללית לגבי מלחמת השחרור: זה יהיה נכון לומר שבן-גוריון ראה בירדן, בלגיון, את האויב העיקרי שנגדו צריך לרכוז את מרב הכוח והמאמץ, בעוד שאתה חשבת כי מצרים היא האויב העיקרי והחזית הכי חשובה?

ידן: אני חושב שהגדרה כזאת לא תהיה מדויקת אם היא תהיה כללית, כמו שאתה אומר, כי זה תלוי מתי ועל מה היה העניין. למשל, הוויכוח העיקרי שהיה לי אתו, בעצם כמעט החרף ביותר מבחינה אופרטיבית, היה על קרבות לטרון. לכאורה משהו יכול לבוא ולהגיד שהוא רצה להילחם נגד הלגיון ואני לא-כל-כך רציתי. זה לא מדויק מפני שפשוט באותו זמן חשבתי שהסכנה היותר גדולה היא ממצרים. ידעתי שירושלים, לפי דעתי, תחזיק מעמד, וכל הוויכוח אז היה בעצם על עיתוי. שם בכל אופן הוויכוח לא היה לגיון-מצרים, הוויכוח היה ירושלים. הוא האמין שירושלים עשויה ליפול אם לא נתקוף.

נכון שבתקופה שלאחר מכן, לפני מבצע 'עשר המכות' – מבצע 'יואב' – הוא רצה להילחם נגד הלגיון, ואז אני יחד עם יגאל אלון השפענו עליו שאנחנו, להפך, נכה קודם את הצבא המצרי, בגלל זה שחשבנו שפשוט הוא יותר מסוכן, והוא בסופו של דבר קיבל את הדעה שלנו בהתלהבות רבה, ואחר-כך כשהוא הציג את הדבר הזה הוא הציג את זה למעשה, כמעט אפשר להגיד – כדעתו. אז במקרה זה אפשר לומר שהוא נטה ללכת אז נגד הלגיון. אנחנו הלכנו נגד מצרים. אבל לאחר הדבר הזה הוא כבר למעשה כמעט לא חשב על מלחמה עם הלגיון, ואת זה אני מציין. בדיוק הקלטתי את זה אתמול ל-oral history. אני נסעתי יחד עם ד"ר ולטר איתן להיפגש עם עבדאללה בשוניה, להגיע להסכם שבסופו של דבר בעקבותיו הגיע ההסכם ברודוס, וזה היה בעקבות הידיעות שהיו לנו שהעיראקים מתכוננים לעזוב את החזית, הרי כדי ללחוץ על המלך אני הוזתי שתיים-שלוש חטיבות, ממש לאור היום, לחזית, כאילו שאנחנו מתכוננים לתקוף את ירדן. בשיחות שהיו לי עם בן-גוריון אז, היה לי ברור, כך זה היה למעשה, שאם אנחנו נשיג מינימום, אז דיברנו על ואדי ערה, על המשולש הקטן, הרי אין לבן-גוריון שום תוכנית לתקוף למעשה את ירדן, ופה היתה יכולה להיות הזדמנות – אילו רצה לתקוף את הלגיון – הזדמנות פז, כי העיראקים בסופו של דבר יצאו.

שליים: אני רוצה לשאול אותך על זה יותר מאוחר, זה היה בסוף המלחמה. יש דעה שאומרת שלבן-גוריון בהתחלת המלחמה – לפני הכרזת המדינה – היתה הבנה אילמת עם עבדאללה

להימנע מהתנגשות חזיתית. מה מידת האמת בדעה הזאת? ודבר אחד ספציפי, זה, אם אתה זוכר פגישה בין שלמה רבינוביץ' וקולונל גולדי בתחילת מאי 1948, ששם דובר על איך להימנע מהתנגשות בין הלגיון לצה"ל?

ידין: אתחיל מהסוף, כי אני לא זוכר. זו פעם ראשונה [שאני] שומע על זה. אבל השאלה הראשונה נשאלת לעתים קרובות. אני יכול לומר רק לפי מיטב ידיעתי שזה לא נכון. לפי מה שלי היה ידוע, נאמר כך, לא היה שום דבר כזה. יכול להיות שבאמצעות משרד החוץ, ואולי אליהו ששון, ואולי היו רעיונות של אליהו ששון עצמו. אני עכשיו מגלה שאליהו ששון עצמו אמר כמה דברים, לפעמים לא-דווקא על דעת משרד החוץ והממשלה, ואני שוב קופץ רגע אחד לשיחות עם עבדאללה. לפחות כך עבדאללה טען שבכלל הוא לא מבין מה אנחנו דורשים ממנו את ואדי ערה, כי כמה חודשים לפני זה, כשהוא נפגש עם אליהו ששון, אליהו ששון אמר לו 'תדרוש מהעיראקים שהם יצאו', והוא עוד סיפר שהוא נסע ל-H3 [שדה תעופה במערב עיראק] להיפגש עם פיצל והשפיע עליו, והנה עכשיו כשהם יוצאים אתם דורשים. אבל לפי המסמכים שיש בידי, גם בדיווח של משרד החוץ על השיחה הזאת, במקרה זה ולטר איתן מביע תמיהה רבה על זה והוא אומר שזה לפי עבדאללה. אין לנו ידיעה שלמעשה באמת אכן כך זה קרה. ואם זה קרה, יכול להיות שזה היה רעיון של אליהו ששון עצמו. כך שאני חוזר לנושא: לא זכור לי, והראיה, ההוכחה הכי טובה – היה מקרה אחד בלבד, וזה היה אחרי בערך מאי-יוני '48, כשבן-גוריון ישב בירושלים ודיין היה מפקד מחוז שם, שזו הפעם היחידה שלפי בקשה של דיין בן-גוריון נתן לי באלחוט מירושלים, כי הוא היה נצור שם, אישור שאני אאשר לדיין הליכה לבית-ג'אלה. זה היה מבצע שנכשל. שם הגדוד של אחת החטיבות, גדוד של מוריה הגיע על-ידי וואלה ז'פו [?] ועל-ידי ביתר; שם היו כמה snipers [צלפים] של הלגיון, ולא הלכו [לבית-ג'אלה]. אילו המבצע הזה היה מצליח, כלומר אילו היו מגיעים לבית-ג'אלה, למעשה היו כובשים את בית-לחם ואת חברון, וזאת היא ההוכחה, לפי דעתי, הכי חזקה שאצל בן-גוריון לא היתה בכלל קונצפציה כזאת, לפחות לא באותו שלב.

נתתי את הדוגמה של ההתקפה על בית-ג'אלה, שזאת היא האינדיקציה שלא היה לו איזה הסכם. כללית אני רציתי רק להוסיף וזה אולי לא בדיוק נכנס לשאלה שלך, אבל אולי קצת: בן-גוריון בדרך-כלל היה רגיש מאד ליחס וגם לראקציה של המעצמות הגדולות בכלל ושל, כמובן, אמריקה או אנגליה ורוסיה, או לפי הסדר: אמריקה, אנגליה ורוסיה, ובמידה שהאינטרס האנגלי היה לתמוך בעבדאללה נאמר, אז זה היה יכול להשפיע עליו. לי לא ידוע על הוראה שאני קיבלתי לא לעשות, ולהפך. הנה דוגמה: אילולא אני הייתי משפיע עליו ללכת קודם על המצרים (אני לא אומר שהוא קיבל את הדבר הזה), אז יכול להיות שהיינו תוקפים דווקא את הגדה המערבית. אני שמעתי את השאלה הזאת כמה פעמים, אני חושב שהיא בחלקה מיתולוגית. היא אולי משלבים מסוימים מין שיחות מסוימות, מחשש לא להיתקל יותר מדי, אבל לא היו שום restrictions [אילווצים] אופרטיביים. אני לא זוכר.

שליים: השאלה שקשורה בזה זה 'הבכיה לדורות', ואני יודע מה בן-גוריון הציע בממשלה ב-26 בספטמבר 1948.

יגאל ידן על מלחמת העצמאות והשיחות עם המלך עבדאללה

ידין: מה הוא הציע? תזכיר לי את זה.

שליים: כן. הוא הציע להשתמש בפיצוץ המשאבות בלטרון כדי לתקוף בלטרון. וזה לא התקבל. אבל מתברר לי שיום לפני כן היתה ישיבת מטכ"ל, שבה הוא הציע אותו דבר, את אותה הצעה, ואמרו לו שלזה אין כוח. לכבוש את כל הגדה יש כוח מבית שאן לרדת למטה, אבל מתקפה חזיתית בלטרון זה לא בא בחשבון. כלומר, אם זה נכון, אז לא היה כיוון להצעה של בן-גוריון לממשלה.

ידין: אני מוכרח להגיד את האמת, שאני יודע על הביטוי הזה 'הבכייה לדורות'. אף פעם לא חקרתי בדיוק מה זה ואיך זה ומה זה היה, אבל בקשר למה שאמרת לי אני חייב לומר שני דברים: המטה הכללי ואני התנגדנו מלכתחילה ועד הסוף, כל הזמן, להתקפה חזיתית בלטרון. באופן מיוחד אחרי המפלגות הגדולות של לטרון. לי היתה תוכנית, שקראתי אותה בתחילה 'לרל"ר' – זה היה לוד, רמלה, לטרון, רמאללה, שבמבצע 'דני' ביצענו את החלק הראשון, זה היה את לוד ואת רמלה, ואני הייתי מוכן ללכת באמת להגיע מצד רמאללה, מהצפון, לשחרור ירושלים. אבל סתם לתקוף באופן ישיר אני תמיד התנגדתי, וזה יכול מאוד להיות. אבל כמוכבן, אם הוא היה מחליט אז, ובאמת זאת היתה הבעיה, אז היינו עושים את זה. אבל כשאתה אומר לי – התאריך הזה של ספטמבר למעשה זה היה לפני מבצע 'עשר המכות', ושוב יכול להיות שזה בדיוק יוצא בתקופה, זה מתקבל על הדעת, כאשר בן-גוריון באמת... זה מסתדר עם מה שאני אמרתי מקודם, שבן-גוריון רצה לתקוף את הלגיון ואנחנו אמרנו שאין לנו כוח בשביל לתקוף ולעשות מזה מתקפה אחת גדולה, לפי דעתנו העניין עם המצרים הוא יותר מסוכן. יכול מאוד להיות, אני צריך לבדוק את זה בכתובים, שהוא הציע בכל זאת את העניין הזה בממשלה, וכאשר בממשלה זה נפל, אז הוא קיבל את ההצעה שלנו ללכת נגד המצרים.

אני כל הזמן, משום מה, בזיכרון שלי הייתי אולי באשליה או לא באשליה – אני כמעט בטוח שלא – ששכנענו אותו גם בוויכוח שהיה שם. אני רוצה לומר פה במשפט מוסגר, זו דעתי האישית: בן-גוריון לעתים, אני לא אומר שזהו המקרה, היה מביא עניינים לממשלה בידיעה ברורה שהעניין ייכשל, ורצה שהדבר הזה ייכשל. היה העניין של המעבר לירושלים, היו עוד כמה דברים, הביא את זה שזה יהיה on the record [לפרסום] שהוא הביא ושהממשלה דחתה. יכול להיות שזה היה אחד מהם. אבל אני מודה שהעדויות שלי פה היא קצת מטושטשת. שליים: אני לא בטוח שהוא שוכנע ללכת על מצרים אז, כי בתחילת נובמבר היתה הנסיעה שלך לפריס, והרקע לזה היה שבן-גוריון שאף לכבוש את הגדה. היו שתי תוכניות: התוכנית הגדולה והתוכנית הקטנה. משה שרת התנגד במברק מפריס ואז היה גם רמז מעבדאללה לגבי אפשרות של הסדר, ואתה נשלחת להסביר לשרת את המצב ולקבל הערכות...

ידין: מאיפה אתה קיבלת ידיעה כזאת? לא דובים ולא יער. זה לא נכון, ממש לא נכון מההתחלה ועד הסוף. הבעיה היתה אחרת לחלוטין. הבעיה היתה, האו"ם ישב אז בפריס ולנו היתה בעיה עם כיס פלוג'ה. כי במבצע 'עשר המכות' אנחנו, ישראל, לא הסכמנו לזה, ואנחנו רצינו, ובן-גוריון אישר, לעשות התקפה רבתי על כיס פלוג'ה, ושרת התנגד לכל הדבר הזה וטען שזו הפרת הפסקת-האש בזמן שיושבים בפריס, ואני נשלחתי לשכנע אותו

להמשיך בפעולות נגד המצרים. בכלל, עניין עבדאללה לא עלה על הפרק לא מתחילה ולא עד הסוף. אינני יודע מאיפה אתה לקחת את זה. שליים: שאבתי את זה ממיכאל בר-זוהר, מהביוגרפיה של בן-גוריון, שבה הוא אומר שאתה הצעת לשרת גם את עניין כיס פלוג'ה וגם המתקפה לכבוש את הגדה, ושהוא הסכים לחסל את כיס פלוג'ה, אבל הוא לא הסכים למערכה בחזית המזרחית. ידין: יכול להיות שבר-זוהר זוכר יותר טוב, כי בר-זוהר עבד גם לפי יומנים של בן-גוריון. לי לא זכור שאני הלכתי לדבר עם שרת בכלל על הגדה; ואם בכלל, אז יכול להיות שאני רק סיפרתי לו שהיה ויכוח עם בן-גוריון וכו'. להפך, אני יכול לספר לך שבדיוק לפני שנסעתי היתה, דבר שלא יאומן היום, היתה שביתה בחיל האוויר של צבא ההגנה לישראל, שהיה רובו אנשי מח"ל אמריקנים והיו להם תנאים לא טובים ושבתו, ואני הייתי צריך לטוס לפריס ולא היה לי במה לטוס, והייתי צריך לקחת איזה אווירון מהנגב, שהיה כולו מאובק. אני קראתי את ה'סיניור' [הבכיר] בין כל הטייסים שהיה לנו, קוֹרֵץ שמו היה - הוא נהרג אחר-כך בתאונת אוויר, לא אצלנו - והוא שאל אותי: 'תגיד לי, בשביל מה אתה נוסע?' אמרתי לו: 'אני לא יכול להגיד לך בדיוק בשביל מה אני נוסע, אבל זה קשור במלחמה עם מצרים'. הוא אומר לי: 'האם אני יכול להגיד לחבר'ה שזה עלול לקצר את המלחמה?' אמרתי: 'אתה יכול להגיד במצפון נקי'. אז הוא אמר: 'אם ככה, בסדר'. והוא מצא עוד טייס אחד ואנחנו נסענו.

העניין של הירדנים - אולי בר-זוהר כותב את זה, אולי זה עלה רק כדבר משני שאני דיווחתי לו - אני לא זוכר שבן-גוריון שלח אותי במטרה הזאת. המטרה היתה מצרים. שליים: מה אתה אומר על הביקורת על דרך סיומה של מלחמת השחרור, שלבן-גוריון היתה קונצפציה, אבל היא לא היתה גמורה. כי אם הוא רצה ללכת לקראת הסדר עם עבדאללה, הוא היה צריך להביס את המצרים טוטלית ולקחת את עזה כדי שיהיה לו מה להציע לעבדאללה. ידין: אני אגיד לך, אני שומע את התאוריות האלה מדי פעם בפעם, אני שומע את זה גם ממך, זה לפי דעתי הכול - ככה אני רואה את זה - מין תאוריות לאחר מעשה; ככה, השלכה אחורה מה היה כדאי לעשות ומה היה דרוש לעשות ומה אפשר היה לעשות אז, לכאורה. בן-גוריון באמת לא חשב בקווים האלה בכלל. אתה צריך להבין, ואני הקטן, במידה מסוימת, אפשר להגיד גם כן, אם כי לא אני כמובן הייתי מכריע לו הייתי קובע את המדיניות, אבל בכל זאת היה לי משהו להגיד בעניין זה - אתה צריך להבין שבן-גוריון עבר את הקמת המדינה ממלחמת העצמאות, אם הוא לא אמר את זה בפומבי, אבל בתוך-תוכו, כמו כל אחד מאתנו, הוא אמר: 'נס גדול היה פה' שבכלל יצאנו מהעסק הזה. האמנו, אבל זה היה touch and go.

לקבל את הנגב שנייה אחת אחרי הסכם עם המצרים, גם כן לפני זה היה מבצע 'חורב' שהביא להסכם שביתת-הנשק, ואחר-כך מבצע 'עובדה', עם הירדנים: לקבל את כל הנגב, לקבל את כל הגליל המערבי, שלמעשה לא היה בתוכנית החלוקה... לקבל אחר-כך מעבדאללה כתוצאה ממשא-ומתן את כל ואדי ערה ואת כל המשולש וסידורים - בן-גוריון ראה בזה סיום המלאכה. אני אומר את זה כך: אתה יודע שבן-גוריון, אמנם הרבה שנים אחר-כך,

יגאל ידין על מלחמת העצמאות והשיחות עם המלך עבדאללה

במלחמת ששת הימים, הוא היה אז יחסית כבר זקן אפשר להגיד, כשהוא בא אז ואמר: 'אני מוכן להחזיר את הכול למען שלום חוץ מאת ירושלים', זה נכון, אני חושב שגם זאת היתה השקפה שלו בדרך-כלל. היו סטיות כמו: שהוא רצה לכבוש את בית ג'אלה ועוד. [את] ירושלים הוא רצה ופשוט נכשלנו. פשוט לא הצלחנו. ואני חושב שבן-גוריון כשנגמר העסק והבסנו את המצרים, היה ויכוח חריף מאוד עם יגאל אלון וגם אתי, אבל הלחץ הבריטי-האמריקני אז על בן-גוריון היה חזק ביותר בעניין מצרים, בייחוד אחרי הפלת חמשת המטוסים, ובווין (Bevin) וכל הדברים הללו, ובשביל בן-גוריון הנסיגה בעצם מסיני חזרה אל הגבול המנדטורי פלוס בעצם, עם רפיח קצת, היה בשבילו הישג, הוא ראה בזה הישג גדול מבחינה פוליטית ו-"mission accomplished" [משימה שמולאה]; הוא אף פעם... אני לא זוכר שהוא ראה את אי-כיבוש הגדה כאיזה דבר שלא הושלם. הוא לא דיבר על זה. אחרי, נניח, מאי או אפילו בתקופות האלה שאולי היו מחשבות כאלה או אחרות, העניין הזה אף פעם לא עלה כמשימה. יגאל אלון בא עם הצעות. אתה הזכרת, למשל, קודם ירידה מבית-שאן. אלה לא היו הצעות למעשה של המטה הכללי ממש. ליגאל אלון היתה הצעה שאנחנו נרד מבית-שאן ליריחו, אבל אלה לא היו הצעות אופרטיביות שהתקבלו על-ידי המטה הכללי או שעובדו על-ידי המטה הכללי, בוודאי לא אושרו על-ידי הממשלה. הוא ראה את ה-"mission accomplished".

שליים: במשא-ומתן ברודוס עם המצרים, מה היו המטרות והמחשבות? האם היו ניגודים, חילוקי דעות? ואיך אתה מעריך את התוצאות?

ידין: ובכן כך, אנחנו הלכנו לשם, היה ויכוח קצת מי יעמוד בראש. המצרים רצו לשוות לזה, כמובן, אופי צבאי והם שמו גנרל, [מוחמד] סייף אל-דין. אנחנו כמובן רצינו, להפך, לשוות לזה אופי פוליטי, ולכן רצינו לשים את ראובן שילוח בהתחלה, אבל גם בן-גוריון וגם המטה הכללי התנגדו לזה ואמרו שבעצם פה בעיות של שביתת-הנשק - הן בעיות רציניות צבאיות. בסוף היתה הפשרה שוולטר איתן הלך ואני הלכתי אתו, הייתי ראש המשלחת הצבאית שלנו, חתמנו למעשה על הסכם שביתת-הנשק. כשאנחנו נסענו לשם נאמר לנו שאנחנו צריכים לדרוש גם את רצועת עזה, אבל על זה לא יתפוצץ המשא-ומתן. אלה היו ההנחיות שלנו.

היות שהמצרים התחילו את כל המשא-ומתן עם דרישות מקסימליסטיות, למעשה הם דרשו לחזור לקו הפסקת-האש שלפני מבצע 'עשר המכות' והיה ויכוח אם זו היתה דרישה של משא-ומתן, או שבעצם הם האמינו. אני, למשל, הייתי בדעה שבנקודה אחת הם באמת היו כנים, וזה - הם התעקשו כמעט עד הסוף שאנחנו נחזיר להם את באר-שבע, והטענה שלהם, והם אמרו לי את זה בשיחה חברית אם אפשר לקרוא לזה כך: 'אנחנו לא הודענו לעם המצרי בכלל שהפסדנו את באר-שבע, ואז יגידו שאנחנו נתנו את באר-שבע במשא-ומתן של שביתת-הנשק'. לכן, כשהלכנו לשם אמרנו: 'אנחנו נדרוש את עזה', אבל בדיעבד היה ברור למשלחת שלנו שזה יהיה קונטרס לדרישות המקסימליות המצריות. אם הדרישות המקסימליות המצריות גם כן היו טקטיות אני עד היום לא יודע, עוד לא ראינו שום חומר מצרי מאותם הימים. זה עניין של הערכה. אם כן, ההנחיה היתה כל הנגב, לדרוש את עזה,

אבל על זה, זו היתה בדיוק ההנחיה, לא יישבר המשא־ומתן. זו היתה הנחיה של בן־גוריון ומשרד החוץ.

החיכוכים שהיו אחר־כך היו למעשה בשתי נקודות מכריעות: אחת היא טקטית ואחת היא משמעותית מאוד. הנקודה הטקטית היתה, שבלי הסכמתי ובלי הסכמת בן־גוריון ולטר איתן נתן הסכמה לבאנץ' (Ralph Bunch) לשחרר את הבריגדה של פלוג'ה לפני שיושג הסכם שביתת־הנשק. אני ראיתי בזה טעות טקטית ממדרגה ראשונה. אני חזרתי והודעתי לבן־גוריון, ובן־גוריון אישר את הקו שלי, ואמרתי שברגע שמשחררים את החטיבה הזאת המצרים הולכים הביתה. הם יושבים אתנו בגלל החטיבה. והם איימו ובאנץ' איים שהם יפוצצו את המשא־ומתן וילכו. אמרתי: 'לא יפוצצו, בגלל זה הם יושבים'. ובאמת, בעניין זה לא ויתרנו. אבל זה יכוח טקטי שהיה. הוויכוח העיקרי היה בקשר לעוג'ה אל־חפיר. זה היה המקום היחיד שהמצרים, למעשה עם הסכם שביתת־הנשק, כלומר עד המבצע האחרון, ישבו שם, והם עמדו בכל תוקף שעוג'ה אל־חפיר תימסר להם תחילה, כי זה צומת אסטרטגי ממדרגה ראשונה, כולל כל הכניסה לסיני.

פה היו ויכוחים ארוכים ביותר, אני לא יכול להיכנס כרגע לתוכן הוויכוחים. משרד, או יותר נכון לא־כ־כך משרד החוץ – ולטר איתן נכון היה לוותר, משרד החוץ התנדנד מימין ומשמאל, העמדה שלי היתה, שם מדובר היה על Yadin's Paper [מסמך ידין] שאני הגשתי [...] זה היה הוויכוח המקסימלי שאני הייתי מוכן לעשות. עוד לפני זה אני רק אגיד: באנץ' הציע כבר בשלב מסוים שהשטח ייהפך לשטח או"ם ושם יהיה מושב ועדת שביתת־הנשק. כמוכן התנגדנו לזה בכל תוקף כי זה היה... גם ראינו עוד בירושלים, והכנסת או"ם לארץ־ישראל. היתה נטייה לקבל את זה, ובפירוש בן־גוריון ואני התנגדנו בכל תוקף. לבסוף, הפשרה שאנחנו קיבלנו תמורת משהו, ואני צריך להגיד את התמורה, זה פחות ידוע – זה שהשטח הזה יפורז ויהיה מקום מושב ועדת שביתת־הנשק, אבל לא ישב שם שום כוח, לא של או"ם, לא של מצרים ולא שלנו, ולמעשה כל המשלטים אחרי זה, מסביב לזה, יהיו בידינו. אני אומר, פה היה כבר תקדים די מסוכן כי למעשה שטח הפירוז, אחר־כך, שהושג עם הסורים בהסכם שביתת־הנשק, הדגם שלו היה בעצם עניין של עוג'ה. אבל זה לא מה שהם דרשו. הם דרשו שיינתנו להם, האו"ם דרש שזה יהיה שטח או"ם, בסוף הסכמנו שזה יהיה מפורז, אבל ללא שום כוח. אבל בתנאי, והתנאי היה... וזה בהסכמת ראש הממשלה, וזה קשור עם השלב הבא, הבעיה היתה שאנחנו אז כבר תכננו להגיע לאילת. ופה היה לנו, לפי הידיעות שלנו היו ידיעות שיש כוחות של הלגיון ויש שם בריטים מעורבים וכל מיני דברים מסוג זה. לפי הסכם שביתת־הנשק עם המצרים שעוד לא נחתם אז, היה בעצם כל החלק הדרומי של הנגב צריך להיות שטח של reduced forces [כוחות מופחתים], ואנחנו רצינו לשמור על הפסקת־האש ועל שביתת־הנשק עם מצרים ובכל זאת רצינו לתכנן, כבר תכננו ברודוס יצחק רבין ואני, את מה שקראנו אחר־כך מבצע 'עובדה'. אני הודעתי לסיף אל־דין במפורש, היו שיחות, בינינו, ישירות, אמרתי לו: 'תראה, אנחנו מוכנים ללכת על פירוז עוג'ה, אנחנו לא נסכים בשום פנים ואופן על או"ם' וזה יספיק לכם, אבל גם זה בתנאי שאתם תסכימו שקו reduced forces יעבור בסרגל מבאר־שבע עד מפגש הגבולות ירדן-

יגאל ידין על מלחמת העצמאות והשיחות עם המלך עבדאללה

מצרים-סעודיה, כלומר עד אום-רשרש. החצי המערבי של המשולש הזה חל עליו הסכם שביתת-הנשק שלכם, של reduced forces, החלק המזרחי לא נכלל בכלל בהסכם. הם הבינו בלי שאני אמרתי, הם ידעו בדיוק למה אנחנו עומדים על הדבר הזה, וברגע שהם הסכימו, והם הסכימו למרות שהם ידעו שזה מכוון נגד ירדן, אז אני קיבלתי אישור מבן-גוריון לחתום על העניין הזה של עוג'ה כשטח מפורז. אני מספר לך את זה בקיצור, על זה היה ויכוח ארוך מאוד מאוד. דרך אגב, אני רוצה להפנות את תשומת לבך לחומר שיעניין אותך, אלא אם כן הוא ישנו בידך. לפני חודשיים יצאה עבודת גמר של רוזנטל, אתה ראתה את זה? כדאי לך לכתוב לה. הנה, זאת היא העבודה שלה, ימימה רוזנטל, על שיחות רודוס, היא עובדת בארכיון של המדינה.

שליים: אני מכיר אותה, היא ערכה את כרך המסמכים [בנושא שיחות שביתת-הנשק, בהוצאת גנון המדינה].

ידין: כן. אבל היא הוציאה עכשיו את עבודת הגמר שלה על שיחות רודוס בין ישראל למצרים. פה יש כל מה שאני סיפרתי לך והכל מתועד במסמכים מצוינים עם שיחות שלה עם האנשים, וזה יכול לעזור לך מאוד מאוד. חומר חשוב מאוד. היא עשתה עבודה טובה. שליים: אחר-כך היה המשא-ומתן עם עבדאללה, וכאן יש הגרסה של דיין, שהוא עומד במרכז כל העניינים.

ידין: כן, ברור.

שליים: והייתי רוצה שתיתן לי את הגרסה שלך ותענה לי על השאלה: מי נתן את האולטימטום לעבדאללה שבגללו הוא ויתר על ואדי ערה? דיין אומר שזה הוא.

ידין: טוב. אז הסיפור, יש לי פה עכשיו כל המסמכים, במקרה גם כן של הדיווח שלמחרת השיחות. אני חושב שהאמת היא אחרת קצת. זה מין ראשומון, אם אפשר לומר ככה. בוא נתחיל עם עבדאללה עצמו. הטענה של עבדאללה, כמו שרמזתי לך כבר מקודם, היתה שהוא נפגש עם אליאס [אליהו] ששון שלושה חודשים מקודם, ואליאס ששון הסביר לו אז שהוא צריך לדרוש את הוצאת העיראקים, ואז אם הוא ידרוש את הוצאת העיראקים אנחנו נוכל להסתדר אתו והוא ייכנס במקום העיראקים ולא יהיו לנו בעיות וכיוצא בזה. והוא עוד בא בטענות: 'איך זה שפתאום אנחנו אחרי זה דורשים את מה שאנחנו דורשים'. זה סיפור שאני לא יודע כמה הוא אמת או לא, אבל אני מריח שיש פה משהו, אולי מצד אליאס ששון. עכשיו, כשלנו גודע - אני יודע את הסיפור שלי, לא מה שסיפר עבדאללה לנו, אנחנו ידענו ממקורות המודיעין שלנו בערך, אני חושב, בעשירי במרס, מיד אחרי הסכם שביתת-הנשק, אחרי המשא-ומתן - שהעיראקים מתכוננים לעזוב, ואז הוחלט שמשם דיין ייפגש עם עבדאללה אל-תל [לוטננט-קולונל בלגיון הערבי] ועם המלך עבדאללה ויודיע שאנחנו יש לנו דרישות, וכדי לחזק אותו בדרישות, שאני תכף אומר, אנחנו ביצענו מבצע שאני קראתי לו 'תש...', כלומר מבצע שאולי לא יתבצע. גייסתי אפילו שלוש חטיבות, ולאור היום אנחנו הזנוזנו אותן מצפון לדרום וכיוצא בזה. הוא נסע לעבדאללה ואחרי שיחה עם עבדאללה הוא חזר והודיע שעבדאללה מוכן להסכים לוותר על מה שאנחנו דרשנו כמינימום, על ואדי ערה ועל המשולש, אבל זה ידרוש שיחות - הוא לא מבין במפות והוא לא יודע את כל הפרטים הללו. זאת היא האמת.

אחר־כך, ב־22 לחודש מרס אנחנו נפגשנו בירושלים, בשער מנדלבאום, ולטר איתן, אני, דיין ופטי [יהושפט] הרכבי, שהיה מתורגמן, עם עבדאללה אל־תל ועם פלח אל־מדדחה - הוא היה ממלא מקום שר הביטחון הירדני, כי שר הביטחון פאוזי אל־מולקי היה אז בוועדת הפיוס בעליי - ושם הבאנו מפות. אני הכנתי מפות, באישור בן־גוריון, עם שלושה קווים. בעצם אני חושב שהקו הירוק אפילו נולד מכל העניין הזה. אמרתי לו [לבן־גוריון]: 'אני לא יכול כל רגע לרוץ אליך ולקבל אישור. הנה קו מקסימלי'. הקו האדום הלך לשכם, ג'נין ורמאללה; היה קו כחול בין זה, והיה קו שכולל את הרכסים המערביים ביותר שישנם שם. הם פחות או יותר הסכימו אז לקו הזה, אבל אחר־כך הודיע עבדאללה אל־תל שהמלך רוצה שיביאו את זה לאישורו, כי הוא לא תיאר לעצמו שכשהוא דיבר עם משה דיין - 'הוא לא תיאר לעצמו', אלה היו הביטויים שלו - הוא לא תיאר לעצמו שמדובר על שטח כליכך גדול. והנה אנחנו, כי אנחנו באמת בפגישה הזאת לחצנו יותר ממה שמשא אמר, ואדי ערה זה היה במשולש, אנחנו לחצנו על הרכסים. ופה התעוררה בעיה, כי בייחוד במשולש זה כלל איזה שלושים כפרים ערביים ואצלם התעוררה בעיה רצינית. ואז אנחנו נסענו. סליחה, אנחנו נסענו באמת ב־22 לחודש, אנחנו נסענו לשונה. אנחנו באנו לשונה, שם מהצד הירדני לא היו ה־personae dramatis [האנשים החשובים]. אבו אל־הודא ראש הממשלה ופאוזי אל־מולקי היו בביירות ובמקום זה היו סעיד פשה אל־מופתי, שהוא היה ממלא מקום, הוא היה אדם שלא התמצא בשום עניין, והפלח הזה - מדדחה. המלך קיבל אותנו, באמת כיד המלך, ועשה לנו ארוחה טובה, ופחות או יותר אנחנו רצינו... הם רצו שיהיה גלאב פשה (Glubb Pasha), אנחנו לא רצינו את גלאב כי חשבנו שאם יהיה גלאב יגידו אחר־כך בעולם הערבי ובכלל שפה היתה קנוניה ישראלית־בריטית. אבל הם טענו שהם לא קוראים מפות בדיוק, ועבדאללה אל־תל אמר לנו שחשוב שיהיה איזה בריטי, אז במקום זה שלחו את קאוקר (Charles Coaker), לוטננט־קולונל [סגן־אלוף] קאוקר, שהיה chief of staff [ראש הצוות] של גלאב, ופתאום באמת הבעיות לא היו קשות מאוד. ישבנו על אותן המפות ופשוט אמרתי לו: 'בוא, אתה כאיש צבא, בוא נדבר על המשלטים. אני לא מעוניין בכפרים, אבל במשלטים כן'. והוא כתב ואישרנו את המפות. התנאי של עבדאללה, אחרי שזה נחתם שם ובראשי תיבות, היה שזה עוד צריך לקבל את האישור של ראש הממשלה אבו אל־הודה. והנה, אחרי זה קיבלנו הודעה שחזרו ראש הממשלה אבו אל־הודה ומולקי והמלך מבקש, בפרניציפ מקבלים, אבל צריך להכניס כמה שינויים ורוצים שאנחנו נבוא עוד פעם. אנחנו נסענו פעם שנייה ב־30 במרס לשם. מה היו השינויים, קודם כולו? בתחילה המלך עמד על כך שהכול יישמר בסודי־סודות ושכל ההסכם יהיה סודי. שינוי שהם הציעו, ואנחנו כמובן לא התנגדנו - שזה יהיה חלק מהסכם שביתת־הנשק שייחתם ברודוס. מולקי רצה את זה כדי שלא יאשימו אותו באיזה הסכם סודי בשונה. ובאמת לפגישה הזאת ב־30 במרס הביאו גם את ז'ונדי (Colonel Jundi), שהיה ראש המשלחת הירדנית ברודוס, ואנחנו הבאנו מצדנו גם את ראובן שילוח. דיין כבר היה פה ממילא. אני שכחתי לומר עוד, שבפגישה הראשונה, אחרי האוכל, המלך ישב עם כל השרים האלה שלו שהזכרתי, פלח אל־מדדחה ואנחנו ונשא נאום ארוך מאוד, שהוא תמיד רצה שלום; ארצות ערב, נסיכי ערב

יגאל ידן על מלחמת העצמאות והשיחות עם המלך עבדאללה

והמלכים הם אנסו אותו להיכנס למלחמה, הבריטים סידרו אותו מהתחלה ועד הסוף, והוא השתמש אפילו בביטוי ש'נתנו לו פגזים עם נסורת במקום אבק שרפה' – איזה סיפור מוזר כזה, סידרו אותו עד הסוף – ועכשיו הוא אמר לאלה שישבו על ידו, לשרים שלו: 'אני רוצה לספר לכם סיפור בנוכחות האורחים שלנו. אתם יודעים וגם האורחים שלנו יודעים שאני בדווי, ולא כולכם פה בדוויים. ואני הסברתי לידידי מישאל שיש הבדל בין בדווי ובין מְדָנִי [תושב עיר]. עכשיו, אני רוצה שאתם תדעו שאבא שלי אמר לי, וזה פתגם בדווי עתיק מאוד מאוד, שאם אתה בורח מן האויב שלך על סוס, וכל האוהל שלך וכל החפצים על הסוס, ואתה רואה שהמרחק בינך ובין האויב הולך וקטן, יש לך שתי בְּרִירוֹת: או ליפול עם כל הרכוש שלך בידי האויב או לזרוק חבילות. אני רוצה שאתם תדעו, אני הזמנתי את ידידינו מפני שהחלטתי לזרוק חבילות'. כך היו המילים שלו. ואז הוא ביקש ממדדחה, אמר לו: 'נו, עכשיו אתה תגיד כמה מילים'. והוא קם וביקש בערבית, אני שם הבנתי טוב, ביקש סליחה מהמלך ואמר: 'אני מבקש סליחה ממך, אני לא מרגיש טוב'. והוא בנוכחותנו ובנוכחות כל השרים אמר לו: 'אתלע' [צא]. זה ממש הפרת פקודה.

בפעם השנייה, ב־30 לחודש, כשאנחנו חזרנו, כבר כל ה־*personae dramatis* השתנו לחלוטין. כל החבר'ה האלה לא היו, במקום זה היו אבו אל־הודה ומולקי ואתם המשא־ומתן היה קשה ביותר. אלה היו אנשים ממולחים, פיקחים, עם ניסיון, והטענה העיקרית שלהם היתה כפולה: המלך הזה ייפול, הוא לא יודע מה הוא עשה פה, מה זה לתת לכם את כל הכפרים האלה? רק ישמעו שאנחנו נותנים לכם יתחילו 40,000 פליטים לעבור נוסף לכול. זה בכלל לא בא בחשבון מן קו כזה. ישבנו עד ארבע בבוקר, המלך היה מסתובב במין עֶפְיָה של לילה והיה אומר כל פעם 'אני לא הולך לישון עד שאתם לא חותמים'. ומולקי היה אומר, אבו אל־הודה אחר־כך הסתלק, מולקי היה אומר לו כל פעם: 'אתה יכול ללכת לישון, אל תדאג, בסוף נגמור'. אמרתי למולקי: 'מה אתה רוצה?' הוא אומר: 'תראה... אמרתי לו: 'אני יכול לסדר את הקו אחרת קצת. שחלק מהכפרים האלה יישארו אצלכם, אבל היות שזה על הגבול, האדמות יהיו אצלנו'. אז אתה מתאר לך? יהיו לכם כפרים והאדמות יהיו אצלנו. אז מולקי אמר לי, ואני זוכר את זה עד היום, הוא אומר: 'General Yadin, the world does not know about land. The world knows names of villages. I don't care a damn about them, so give us some of the villages' [גנרל ידן, לעולם אין מושג על עניין אדמה, העולם יודע שמות של כפרים. תן לנו כמה מהכפרים, לא שאכפת לי (מהם)]. הסכמתי רק עוד דבר אחד, שבתוך הכפרים עצמם שיעברו אלינו לא יהיה צבא ישראלי כדי לא להפחיד את הירדנים, אף כי אני הייתי מעוניין במשלטים. זהו בעצם הסיפור.

שליים: הסיפור על חוסני זעים בסוריה...?

ידן: זה לא ידוע לי. אתה אמרת לי בטלפון. אני את כל הסיפור עם זעים לא זוכר בכלל. זה מוטקה מקלף סיפר לי כנראה, ואני לא זוכר לצערי הרב. אין לי שום רקורד ברגע זה. שליים: כללית לגבי הסכמי שביתת־הנשק התברר די מהר שלעריבים לא היתה כוונה להתקדם לשלום, אלא שהם חתמו מכיוון שהם היו תחת לחץ עצום, תחת לחץ צבאי. מה היתה הַרְאָקְצִיָה שלך ובצמרת צה"ל, היתה הערכה מחדש?

ידין: האמת היא... אני אתחיל מהתחלה. כשאנחנו יצאנו מרודוס אנחנו היינו כולנו בדעה שבאמת המצרים רוצים ללכת לקראת שלום. לא רק שה-preambles [מבוא] להסכם שביתת-הנשק הוא אחד מה'פריאמבלים' המרחיקים לכת ביותר, שאפילו כמעט בהסכמי השלום לא כתבו, אלא כל היחסים שהיו בינינו ובין המצרים בסוף השהייה שם היו כאלה [מרחיקי לכת]; ומוחמד אל-סיף אל-דין שהיה ראש המשלחת ומיד אחרי זה נתמנה למפקד כל הכוחות המצריים בסיני וברצועת עזה, ואני התמניתי אחרי זה לראש המטה הכללי, הוא ידע שאני יושב פה ואני ידעתי שהוא יושב שם. החלפנו בינינו גם מכתבים לפעמים, כל מיני ג'סטות. הוא אמר לי לפני שאנחנו יצאנו, ונתן לי יד והיתה ידידות, הוא אומר: 'אני מקווה שגם אתם מרגישים כמוני, שאנחנו בעצם מה שחתמנו עכשיו זה על תחילת התהליך של השלום'. ואני מוכרח להגיד את האמת שכך חזרנו מרודוס.

מה הם באמת התכוונו? ברור שזה היה תחת לחץ, אבל היתה לי הרגשה שאז המצרים כבר, בימי פארוק לפחות, היו fed up [נמאס להם] מהעניין הזה עם כל הקורבנות, והם הפסידו אז הרבה מאוד, גם פרסטיז'ה וגם גברים, זאת היתה ההרגשה. האמת היא שההסכם שהיה לנו עם עבדאללה באותו שלב גם כן, המלך עבדאללה באמת הלך קדימה מעל כולם ואמר שהוא רוצה ללכת לקראת שלום. עובדה היא שאחר-כך היו שיחות השלום והוא נרצה. לבנון בכלל לא שיחקה משחק, וכמובן לא היה לנו ספק מה היא רוצה. האגוז הקשה היה כמובן הסורים, פרט לעיראקים. עיראק זאת היא הארץ היחידה שנלחמה אתנו - לא היחידה, בעצם גם הסעודים - שאין לנו אתם עד היום הזה הסכם שביתת-נשק. אבל הסורים היו האגוז הקשה ביותר. כל המשא-ומתן היה קשה ביותר, והם, אני מאמין שאפילו כשחתמו על הסכם שביתת-נשק הם בטח כבר חשבו על משהו אחר ולא על הסכם שביתת-הנשק.

בעצם, השינוי שחל היה מרגע שעלה נאצר, כך אני מעריך את המפנה. באותו רגע שנאצר עלה לשלטון זה הפך את המדיניות המצרית בכלל, כמו שאנחנו קראנו את זה בשלושת המעגלים הקונצנטרניים: פאן-ערביות, פאן-אפריקניות, פאן-אסלאמיות, ועם כל הדרישות הקיצוניות שהיו לו וכל הלאומנות. כמובן, התחלנו לעשות re-evaluation [הערכה מחדש]. ה-re-evaluation התבטא בצה"ל לפחות; אני אז הייתי רמטכ"ל וזה היה שלב שהיינו צריכים להקים את צבא ההגנה לישראל מחדש - לא מחדש, אלא כצבא הגנה לאחרי המלחמה. זאת התוצאה, למעשה, שיש לנו היום. אני הצעתי לבן-גוריון להקים את הצבא על בסיס של מילואים, למעשה כפי שיש היום, אבל אני הודעתי לו אז, וזו תשובה קצת לשאלה שצבא מילואים זה צבא כזה שהוא מסוכן מאוד אם לא בודקים אותו שהוא יכול לפעול. ולאור העובדה שהשינויים האלה שחלו עכשיו בארצות ערב, זה לא כל-כך השלום המיוחל כמו שאנחנו כבר חשבנו ובן-גוריון חשב, שכבר מקימים פה צבא לתקופת שלום, אז אני למשל, התנאים שלי היו שנעשה תמרונים גדולים - והתמרון הראשון שלא יאומן, ב-1950, שאנחנו עשינו כשכל המדינה היתה על 650,000 איש, גייסנו 100,000 איש לכמה ימים לתמרון, ממש זועזענו את כל המדינה - זה היה מתוך הכרה שהלכה והתגברה כבר אז, שהסכם שביתת-הנשק יכול להיות שהוא יחזיק איזה זמן, אבל שהשלום לא דווקא יבוא מיד בעקבותיו.

יגאל ידן על מלחמת העצמאות והשיחות עם המלך עבדאללה

שליים: מסביב למשטר שביתת-הנשק זה נכון להגיד שהתגבשו שתי גישות? אחת של משה שרת ומשרד החוץ שרצו כמה שיותר רגיעה מסביב להסכמים האלה, והשנייה של בן-גוריון ומערכת הביטחון שהיו הרבה יותר תקיפים ואקטיביסטיים. למשל בגבול עם סוריה רצו לבטל את המפורזים ולהשתלט על כל סנטימטר?

ידן: בוא נגדיר את זה קצת אחרת. בדרך-כלל הגישה של משרד החוץ, יותר נכון של שרת, היתה הרבה יותר, נאמר, יונית. אתן לך דוגמה אחרת אולי, שהיא תיתן דוגמה: אנחנו למשל אמרנו, עם בן-גוריון בהתחלה, לפחות בתמיכה של בן-גוריון, מבחינת העניין במשא-ומתן של שביתת-הנשק עם הלבנונים, אנחנו עלינו על הליטאני, צריך לזכור את זה, ואני דרשתי שלא נצא מהליטאני עד שלא נגמור את המשא-ומתן עם הסורים, כי אמרתי: לסורים אין לנו מה לתת, רק לקחת. הסורים היו בתוך שטח ארץ-ישראל, ומשרד החוץ ושרת התעקשו בכל תוקף ולחצו ואמרו: 'למען הסכם שביתת-הנשק צריך לוותר', ובסוף בנקודה הזאת הם כן השפיעו על בן-גוריון, ובן-גוריון החליט כן שניסוג מהליטאני לפני ההסכם; ואני מצטער על זה עד היום הזה, מפני שברור שאחר-כך התחיל משא-ומתן מבלי שהיה לנו מה לתת. יחד עם זה, ההבדל בין משרד החוץ – הייתי אומר – ומשרד הביטחון וראש המטה הכללי ואני, זאת אומרת ובן-גוריון מהצד השני, אנחנו עמדנו בדרך-כלל על הקפדה של ביצוע הסכם שביתת-הנשק to the letter [ככתבו וכלשונו], אם אפשר לומר. משרד החוץ מדי פעם בפעם היה מוכן לעשות כל מיני ויתורים [...]. מה ששייך למצרים – הבעיות שהתעוררו הן היו באמת בעיות יותר פרגמטיות; אבל מה ששייך לסורים – הבעיה היתה בעיה רצינית מאוד. אנחנו לא בלענו בעצם, אפשר להגיד שהצבא, אני, לא בלענו אף פעם את ההסכם הזה של הפירוק הגדול כולל אל-חמה ואת כל הדברים האלה. מה גם שהיו כל מיני פעולות של הסתננות, ואני רוצה להזכיר לך שהסורים הרגו באל-חמה עשרה או אחד-עשר שוטרים שלנו, מה זה שוטרים, זה לא היו שוטרים זה היו חיילים.

ואני רוצה להזכיר שכשהם הרגו את החיילים שלנו התגובה שלנו... ואני תמיד מתגאה, במרכאות, אני לא מתגאה אני קובע את זה כעובדה שהתגמול הראשון שהיה באמצעות חיל האוויר היה אז בימי, כאשר אני הפצתי עם 'הרווארדים' [מטוסי 'הרווארד'] את המשטרה של אל-חמה כתגובה על העניין הזה. ובכן, כל מה שנוגע לאזורים המפורזים, נכון, אנחנו לא בלענו, וניסינו ורצינו מדי פעם בפעם אמנם לא לבטל את הסכם שביתת-הנשק, אבל באותה מידה שהסורים היו מפרים – לנצל את זה מדי פעם בפעם כדי לבטל את המפורזים לגמרי. זו היתה נקודת חיכוך די מפחידה בינינו ובין משרד החוץ.

שליים: האם הגבולות התקבלו כקבועים, גבולות 1949? אני יודע שכשהידרדרו היחסים, משה דיין ביולי 1950 הציע את כיבוש הגדה המערבית. זה היה בכנס צירים. והשאלה שלי היא אם הוא היה יוצא-דופן או שהתפתחה מגמה במטכ"ל להגיד: 'אנחנו לא נקבל את הגבולות שנקבעו'.

ידן: לי לא זכור אפילו מה שאתה אומר, אבל אם אתה אומר זה ברור שבטח יש לך איזו תעודה על כך, אבל אין לי כל ספק שזאת לא היתה המגמה. לא זכור לי בכלל שהיתה מגמה כזאת. נכון שהיה לנו פעם אחת, באותה תקופה שאני הייתי רמטכ"ל, מסוף 1949 עד סוף

1952, היה לנו אינצידנט חריף ביותר עם הלגיון. זה היה בקילומטר ה־78 בדרך לאילת. בן־גוריון אמנם היה אז ביוון, ואליעזר קפלן נדמה לי מילא את מקומו, ואני עמדתי בכל תוקף שאנחנו נוציא אותם בכוח, אפילו אם משמעות הדבר הוזה תהיה מלחמה כוללת עם הירדנים, ואנחנו גייסנו באמת כוח מספיק. אבל ברגע שהם נכנעו שם העניין ירד. אני לא זוכר, אני אומר לך את זה כמעט בביטחון, אני בעצם בטוח בזה, לא זכור לי שמישהו, בוודאי לא בן־גוריון, התכונן לכבוש את הגדה. [...]

שליים: יש לי שאלה כללית על גיבוש מדיניות התגמול שהתחילה בתקופתך. ידין: המדיניות הזאת, למעשה, באמת התחילה בימי מצד אחד, רוב המשימות שלי היו להקים את צבא ההגנה לישראל לתקופה שלאחר המלחמה. זאת היתה גם תקופה, וצריך לזכור את זה, שבאו מאות אלפי יהודים מכל ארצות האסלאם וכל הריצה... לפי יוזמתי אנחנו קיבלנו את הטיפול במעברות, ובכלל הפכנו את צה"ל לגוף חינוכי. היתה בעיה קשה מאוד במאבק בין המטה הכללי ובין הפיקודים; מספר בוגרי בתי־הספר התיכוניים היה קטן ביותר. אני רציתי כמובן להשתמש בהם לתפקידי קציני מטה, הפיקודים רצו שהם יהפכו ליחידות הלוחמות, טענו שהעולים החדשים לא יכולים להילחם. אבל התחילו כל מיני פעולות של פדאיון, כאלה או אחרים, עוד נדמה לי שבימי, אני לא בטוח שאפילו קראו להם כבר פדאיון, אבל משהו דומה לזה. פעולות התגמול, אני רוצה שתדע לך שזה המשך ישיר של המדיניות שהיתה בתקופת 'ההגנה' מינואר '48 עד מאי '48. האצ"ל כביכול טען שזו הבלגה, כי לא היינו מוכנים בפעולות התגמול, גם בתקופת 'ההגנה', סתם ללכת ולזרוק פצצה, נניח באיזה שוק, אבל היתה סדרה גדולה מאוד של פעולות תגמול לא רק נגד גשרים אלא נגד מה שקראנו קני המתבלים, וקני המרצחים, המתבלים, אני כבר לא זוכר בדיוק מה היתה המילה, אלה היו... עד סאסא פעם הלכנו, אל המקומות שאנחנו חשבנו ששם מתרכזים הכוחות. כך שאותן הפעולות שאני עשיתי כרמטכ"ל זה לא היה חידוש מבחינה מנטלית, בוודאי לא מבחינה של policy [מדיניות], זה היה המשך של קו בדיוק כמו שצה"ל למעשה היה המשך של קו של 'ההגנה'.

שליים: אני מניח שהמטרה שלך היתה להרתיע.

ידין: בהחלט.

שליים: ולמנוע את ההסתננות.

ידין: נכון.

שליים: עכשיו, יש דעה על דיין שהוא הבין די מהר שזה לא גורם מרתיע ולא גורם להפסקת ההסתננות, והוא המשיך בזה וחייד את זה במטרה לגרום לאסקלציה [הסלמה] ולמלחמה. ידין: אני לא כל־כך בטוח בזה, אבל צריך לזכור את ההבדל בין הזמן עד 1953 ובין הזמן מ־1955, כאשר דיין התמנה לראש המטה הכללי. במשך הזמן הזה, אותו סיף אל־דין שהיה ידיד טוב שלי בלב ובנפש והיה מפקד הכוחות המצריים נאצר מינה אותו, אם אני לא טועה, בסוף 1953 תחילת 1954 לשגריר מצרים בעמאן עם תפקיד מיוחד, לארגן את הפדאיון מירדן ולשלוח אותם לפעולה נגד ישראל. כך שלמעשה אפשר להגיד שאם בתקופה שלי היו פעולות הסתננות, שאפשר להגיד אולי שהסורים עודדו אותם, פה המצרים אולי גם כן קצת

יגאל ידן על מלחמת העצמאות והשיחות עם המלך עבדאללה

עודדו אבל זה עוד לא היה מעין campaign [מערכה], זו לא היתה מדיניות ברורה, ולכן אפשר היה להסתפק, לכאורה, בפעולות תגובה מיידיות. כשדיין נכנס לכל העסק, בעצם זה כבר היה בשנה שמקלף שירת, שבא מיד אחרי, אבל זה עוד היה מאי – בתקופה של דיין בעצם, לפי דעתי, לא צריך היה לעודד את זה יותר מדי, כי באמת זאת היתה המדיניות המצרית. אנחנו יודעים את זה, סיף אל־דין זה היה התפקיד שלו והוא היה גנרל מצוין, רצה שלום או לא, אבל זה מה שהטילו עליו. כמוכן זה נכון. דיין באמצעות חטיבה 101 המפורסמת של אריק שרון, או יותר נכון אריק שרון באמצעות החטיבה הזאת... כמה מפעולות התגמול שבוצעו היו אולי חריגות מפעולות תגמול שהיו קודם, אבל צריך לזכור גם שפעולות הפדאיון שהיו באותה התקופה היו גם כן פעולות קשות ביותר. אני זוכר את זה אישית, אני כבר לא הייתי בצבא, שבכלל אי־אפשר היה לנסוע מתל־אביב לירושלים או בסביבות תל־אביב בלי אקדחים וחדרו לכפר חב"ד ולכל המקומות. יכול להיות שהתאוריה הזאת, שכאילו הולבשה קצת אחר־כך, שככה זה היה, אני חושב שהיתה מספיק התגרות מצרית בשביל שבשלב זה פעולות התגמול תהיינה הרבה יותר חריפות. אבל אני מסכים שהמנטליות של דיין פלוס המנטליות של אריק, אני לא הכרתי אותו אז, היתה כזאת שבהתחשב בהתגרויות המצריות יכול להיות שהם ניצלו את הדבר הזה לפעולות תגמול הרבה יותר חזקות. אני לא בטוח אם נכון יהיה לומר שהם גרמו לדבר הזה.

שליים: אתה יכול להגיד משהו בקיצור על השינויים בדוקטרינה של צה"ל בתקופה שלך? כבר נגעת בזה.

ידן: כן. אני רק יכול לומר שבלי שינויים... שלמעשה את הדוקטרינה הבסיסית שצה"ל יעביר את המלחמה במהירות לשטח האויב זה היה עוד לפני שמוינתי לרמטכ"ל, אבל כבר בתמרון הראשון שאני ביצעתי ב־1950, שאמנם מטרתו העיקרית היתה לבדוק את הצד הארגוני של גיוס המילואים, אבל היו גם נתוני פתיחה לדבר הזה, כבר שם נאמר שהמטרה העיקרית של צה"ל בכל מלחמה שתיכפה עליו היא להעביר במהירות את המערכה לשטח האויב. למעשה, כל הגישה האסטרטגית שלנו מבחינת תכנון הכוחות, מבחינת התוכניות האופרטיביות, היתה לא לפתוח במלחמה. אני מודה בזה שבימי לפחות היו לנו גם תוכניות, כמוכן, של התקפות מנע שלנו, אבל מבחינה מעשית האסטרטגיה היתה בנויה על כך שאת המכה הראשונה נצטרך לספוג, אבל נצטרך להעביר במהירות מקסימלית את המלחמה בכלל לשטח האויב.

אני זוכר, גם מצאתי את זה: הרציתי אז הרצאה מפורטת מאוד לפורום של המטה הכללי והסברתי שבהתחשב בכך שאנחנו נלחמים במה שאז קראנו, היום כבר פחות משתמשים בביטוי הזה, דרכי לחימה פנימיים (interior lines of communications), ואילו הערבים הם ב־exterior lines of communications – אנחנו נוכל בכוח המילואים הזה, שהתמרונים הראו לנו שאנחנו בתוך 48 שעות יכולים לגייס אותו, נוכל במהירות לרכז את המכה הגדולה שלנו לתוך שטח האויב אפילו אם הם יתחילו במלחמה. בעצם זאת היתה האסטרטגיה, הקו הכללי. אני זוכר בימי, ב־1952, אולי אפילו בסוף 1951 – יש לי כמה קטעי עיתונות, יש לי גזרות עיתונות – אני חוזר ומוזהר כבר, אפילו יותר מדי, מזהיר מפני המגמה של

הערבים שהיא... (את הביטוי הזה 'הסיבוב השני', בעצם אני המצאתי), וב-1953 ואולי אפילו בסוף 1952 אני מזהיר הלוך ומזהיר כל הזמן שהערבים מתכננים סיבוב שני. לקראת הסיבוב השני הזה בעצם בנינו את צה"ל.

שליים: מה היתה התגובה שלך להצהרה המשולשת במאי 1950?

ידין: ההצהרה המשולשת? מה זה?

שליים: של המעצמות לשמור על מאזן הכוחות במזרח התיכון.

ידין: אני לא זוכר.

שליים: מה היתה התגובה שלך לביקור הגנרל הבריטי בריאן רוברטסון (Brian Robertson)

בארץ ב-1951?

ידין: את הביקור של רוברטסון אני זוכר יפה, אבל אני לא זוכר את כל הרקע. תזכיר לי

אולי רק על הרקע משהו.

שליים: הבריטים רצו בסיסים.

ידין: נכון.

שליים: בן-גוריון הציע שנצטרף לקומונוולט' [Commonwealth] הבריטי, מקלף היה בעד

שניתן לבריטים את הנגב כדי שיקימו שם בסיסים להגן על תעלת סואץ.

ידין: לא שניתן את הנגב, אלא שניתן להם בסיסים בנגב.

שליים: בסיסים בנגב שמשם יוכלו להגן על התעלה ועל-ידי-כך בן-גוריון רצה שנגיע גם

לנאט"ו. אבל אתה היית אז הרמטכ"ל.

ידין: כן. ובכן, אני לא זוכר יותר מדי פרטים. אני רק זוכר דבר אחד, שמקלף היה אז

בלונדון, הוא נשלח לקורס לימודים אז, וגם דיין היה אז בלונדון, והנספח הצבאי שלנו אז

היה כתריאל סלומון ז"ל, שהיה גם הוא מאוד אקטיביסט. יש לי חליפת מכתבים די ארוכה

- שדווקא גיליתי אותה לפני כמה ימים ועוד לא הספקתי לעכל אותה - בנושא זה,

שבעצם אני הצעתי שלפני בכלל שרוברטסון יבוא ולפני שבכלל יהיו דיונים, היות שדיין

ומקלף נמצאים בלונדון, שיהיו שיחות מקדימות בלונדון, וגם שרת היה בדעה הזאת, אם כי

כל אחד היו לו דעות שונות, וש אחרי השיחות האלה... ככה, הוא הדגיש את הדבר הזה,

יהיה ברור מה בדיוק הם רוצים ומה אנחנו רוצים, אז לקראת בואו של רוברטסון אנחנו נדון

בדבר הזה. זה זכור לי יפה.

אני חושב - אבל אני מוכרח לבדוק את זה ואני לא יכול לתת לך כרגע תשובה, אולי

פעם תכתוב לי, אני אמצא עת לקרוא את זה במכתבים - שהעמדה שלי, אני חושב שהיתה

די דומה לעמדה של מקלף. זאת אומרת... או להפך, העמדה של מקלף היתה דומה לשלי;

מקלף ואני בדרך-כלל ראינו עין בעין את רוב המדיניות. כלומר, אני לא הייתי מתנגד אולי

לתת להם בסיסים בנגב, זה יכול להיות. אבל מה בדיוק קרה אני לא זוכר. אני זוכר את

הביקור של רוברטסון עצמו בארץ, אבל אני לא זוכר שהיו פה שיחות רציניות על הנושא

הזה. כנראה העניין נגמר עוד בשיחות המוקדמות מקודם. לצערי הרב אני לא יכול לעזור לך

הרבה בעניין זה.

שליים: שאלה אחרונה היא על רצח עבדאללה ביולי 1951. בן-גוריון שאל מה אפשרות

יגאל ידין על מלחמת העצמאות והשיחות עם המלך עבדאללה

הפעולה של צה"ל במקרה שהעיראקים ירצו לספח את ירדן. ואחר־כך היה לו עוד רעיון להודיע לבריטים שאנחנו מוכרחים להגיע לירדן ואולי גם לסואץ ולהפוך את הסואץ לתעלה בין־לאומית.

ידין: לא זכור לי. זה בטח ישנו ביומן שלו. אני לא זוכר. אני כמעט בטוח שמה שכתוב שם זה נכון, אבל אני לא זוכר את כל העניין הזה. ההבדל, אני אגיד לך, הרבה אנשים שואלים אותי, בייחוד כשמסתמכים על היומן של בן־גוריון, ההבדל הוא בזה שבן־גוריון ביומן שלו רשם הרבה מאוד דברים שהוא רצה. הרבה מאוד דברים. צריך מאוד להיזהר מזה. לפעמים הוא אפילו לא דיבר עם המטה הכללי, לדוגמה, שיש לבצע את זה, אלא הוא כותב לפעמים 'אני חושב שצריך לעשות ככה', זה עדיין לא אומר שהוא דיבר. לפעמים, יכול להיות שהוא בא גם ושאל ואמר ואחר־כך אולי הוחלט שלא. כך שלי זה לא זכור. אם זה כתוב שם, יכול להיות שזה מה שהוא הציע. לי לא זכור מה היתה התגובה, אפילו שלנו. שליים: תודה רבה.